

تأثیرات بحران مالی جهانی بر اقتصاد ایران

اسماعیل جعفری مهر

تأثیرپذیری از طریق ایجاد کسری بودجه

با توجه به اینکه کاهش درآمدهای نفتی، اصلی‌ترین عامل تأثیرگذاری بحران بر اقتصاد ایران است و از آن جا که بودجه‌های سنواتی، دارای دو قسمت درآمد و هزینه هستند، کاهش درآمدهای نفتی که بیش از ۶۰ درصد درآمدهای دولت را تأمین می‌نماید، باعث فزونی هزینه‌ها بر درآمدها شده و با توجه به اینکه بودجه دولت عمدتاً طی سال‌های اخیر روند انبساطی را طی کرده است و در کوتاه مدت اتخاذ سیاست مالی انقباضی، چندان امکان‌پذیر نیست. رخداد کسری بودجه فزاینده امری اجتناب‌ناپذیر است. در چنین وضعیتی معمولاً کاهش

اگرچه ایران به دلیل شرایط خاص سیاسی و اقتصادی بعد از انقلاب و تحریم‌های یک‌جانبه و چندجانبه‌ای که به خصوص در سال‌های اخیر به واسطه مسایل هسته‌ای بر آن تحمیل شده است، از شرایط ایزوله‌ای برخوردار می‌باشد، اما به طور قطع از برخی جهات چون قیمت نفت، واردات، نرخ ارز و تراز بازرگانی، کشور در آستانه تهدیدات جدی قرار دارد، خصوصاً آن که دولت در سال‌های انبساطی بودجه‌ای و بانکی که آن هم عمدتاً از محل پول نفت تأمین می‌شد، به قیمت‌های بالای نفت عادت کرده است. لذا می‌توان گفت از آن جا که بازارهای مالی ایران چندان ارتباطی با بازارهای بین‌المللی ندارند، به طور مستقیم این بحران به ایران منتقل نشده است. اما در هر صورت راه‌ها و کانال‌هایی وجود دارد که اقتصاد ایران نیز از این بحران تأثیر پذیرفته یا خواهد پذیرفت و کانال‌های اصلی تأثیرپذیری اقتصاد کشورمان از این بحران را می‌توان در موارد ذیل دانست (در هر قسمت ضمن اشاره به اثر بحران، راهکارهایی نیز برای مقابله با آن ذکر می‌شود):

تأثیرپذیری از طریق کاهش قیمت نفت و نتیجه درآمدهای ارزی

با توجه به زیرساخت‌های خاص اقتصاد ایران و وابستگی این اقتصاد به درآمدهای نفتی، کانال اصلی انتقال بحران به اقتصاد کشور از بخش درآمدهای نفتی خواهد بود.

با ظهور بحران در اقتصاد جهانی، عوامل اصلی مؤثر بر افزایش قیمت‌های نفت تا حدودی تضعیف شده‌اند. ارزش دلار روند رو به رشدی را آغاز کرده، و دیگر انتظار چندانی برای افزایش قیمت‌های جهانی نفت نمی‌رود. از طرف عامل تقاضا هم، با وجود رکود بین‌المللی، افزایش درخوری متصور نیست. چرا که کاهش درآمد خانوارها بخصوص در کشورهای غربی عامل اصلی تقاضای کل یعنی مصرف کل را چندان تحریک نخواهد کرد. بنابراین لااقل در کوتاه مدت، چشم‌انداز مناسبی دال بر افزایش قیمت نفت مشاهده نمی‌شود. با این توصیف بررسی وضعیت کشور در برخورد با این مساله مورد توجه خواهد بود. چند سالی بود که قیمت‌های نفت روند افزایشی داشت و با توجه به ساختار بیمارگونه کشورهای نفت‌خیز یعنی ابتلا به بیماری هلندی، هزینه‌های وابسته به نفت،

هزینه‌ها برای توازن بودجه در دستور کار قرار می‌گیرد و کاهش بودجه‌های جاری چندان امکان‌پذیر نیست. بنابراین معمولاً بودجه‌های عمرانی در دستور کاهش قرار می‌گیرند. ماحصل این وضعیت، رکود فعالیت‌های عمرانی و افزایش طرح‌های نیمه تمام و در نتیجه افزایش بیکاری خواهد بود. اگر این وضعیت توأم با رهاسازی بازار ارز رخ دهد، وضعیت رکود توری را در پی خواهد داشت. بهتر این بود که دولت طی این سال‌ها از تزریق نامناسب و تصاعدی درآمدهای نفتی و اتخاذ سیاست‌های انبساطی خودداری می‌کرد تا اینکه هم‌اکنون با تکیه بر حساب ذخیره ارزی بهتر با بحران مقابله می‌نمود البته اگر دولت سیاست استقراض از بانک مرکزی را برای ترمیم کسری بودجه در پیش بگیرد، آن گاه تورم اجتناب‌ناپذیر خواهد بود.

سرعت‌دهی به اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ در جهت مدیریت اقتصاد و کسب منابع درآمدی دولت از این طریق، می‌تواند فشار بر بودجه‌های عمرانی را کاهش دهد. افزایش پایه مالیاتی و اتکا بر مالیات‌ها اگرچه در کوتاه مدت مشکل است، اما بهتر است به سرعت در دستور کار قرار گیرد. در این خصوص اجرای سریع‌تر قانون مالیات بر ارزش افزوده (همراه با آماده‌سازی زمین‌های ضروری مقدم بر اجرای آن) نیز تا حدودی راهگشاست.

تأثیرپذیری از طریق واردات

بحران از طریق افزایش نرخ ارز بر واردات و صادرات

نیز افزایش پیدا کردند. در ایران نیز علاقه به استفاده از درآمدهای نفتی در جهت پوشش هزینه‌های عمرانی و جاری و مطالبه عامه مردم از سهم نفت و علاقه زیاد دولتمردان به استفاده از سیاست‌های انبساطی در بودجه‌های سنواتی، اقتصاد را دولتی‌تر کرد و سهم دولت و شرکت‌های دولتی را از کل اقتصاد افزایش داد. در نتیجه، وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای حاصل از صدور نفت شدیدتر گردیده و با وجود اقتصاد دولتی‌تر شده، مقابله با پیامدهای بحران سخت‌تر گردیده است. در این بین برداشت‌های بی‌دربی دولت از حساب ذخیره ارزی، موجب شده است که هم‌اکنون پشتوانه مناسبی برای مقابله با بحران نداشته باشیم. این موضوع هنگامی حادث می‌شود که بر اساس گزارش‌های بانک مرکزی، دولت بیش از موجودی حساب برای آن تعهد به وجود آورده است. اگر در قبال این حساب، درست عمل می‌شد، موجودی آن هم‌اکنون به بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار می‌رسید. اما همان طور که در مقاطعی شاهد بوده ایم، از این حساب گهگاه برای تنظیم بازار داخلی به منظور توزیع کالاهای مصرفی استفاده شده است. بنابراین با توجه به اینکه درآمدهای نفتی کشور به دلیل رکود بازار نفت که ناشی از بحران مالی جهانی است، به شدت کاهش یافته است، وابستگی بیش از حد به این درآمدها که بخصوص در سال‌های اخیر و به دنبال رونق بازار نفت افزایش یافته، تهدید خود را برای اقتصاد ملی ایران آشکار نموده است.

ادامه سیاست‌های انبساط مالی فعلی، منجر به کسری زیادی در بودجه دولت خواهد شد که با توجه به کاهش زیاد درآمدهای نفتی جهت تامین مالی آن، هزینه‌های بزرگی را بر اقتصاد ملی از جمله افزایش نرخ تورم، تحمیل خواهد نمود. ادامه سیاست‌های انبساط پولی فعلی در شرایط حاضر می‌تواند منجر به نتایج نگران‌کننده‌ای گردد. نرخ تورم در کشور بسیار بالاست و با توجه به ضرورت کاهش واردات در دوره پیش رو، ادامه سیاست‌های انبساط پولی فعلی، می‌تواند بر آتش تورم بیفزاید. بنابراین تجدیدنظر در سیاست‌های پولی برای کنترل عواقب آتی آن ضرورت دارد.

اقتصاد کشور در شرایط فعلی، تاب تحمل یک شوک اقتصادی بزرگ را ندارد؛ این شرایط، شرایط عادی نیست؛ بر این اساس انجام طرح اصلاح نظام پرداخت یارانه‌ها از مجموعه طرح‌های تحول اقتصادی که اجرای آن حداقل نیاز به تامین ثبات اقتصاد کشور دارد، در چنین شرایط بحرانی و نااطمینانی سیاست صحیحی به نظر نمی‌رسد. بنابراین پیشنهاد می‌گردد تا اجرای طرح اصلاح نظام پرداخت یارانه‌ها تا زمان عبور از شرایط بحرانی و بازگشت ثبات به اقتصاد کشور به حالت تعلیق درآید. فراموش نکنیم بحران جدی و واقعی است و بی‌اعتنایی به آن منجر به حل آن نخواهد شد، بلکه تنها مساله را پیچیده‌تر و راه‌حل آن را دشوارتر می‌سازد؛ در چنین شرایطی واقع‌بینی در سیاست‌گذاری یک ضرورت اساسی است.

گردید شرکت‌ها در آن موقع دچار سردرگمی شوند. اگرچه بازار سهام تهران به دلیل عدم همبستگی با بازارهای مالی جهانی، به طور مستقیم از بحران مالی تاثیر نپذیرفت، اما با گسترش رکود جهانی و با توجه به کاهش قیمت نفت و فلزات (مثل آلومینیوم، فولاد و مس) در بازارهای جهانی و به علاوه آن بدبینی نسبت به توان اقتصاد کشور برای عبور از بحران با توجه به افت شدید درآمدهای نفتی، بازار سهام تهران نیز سیر نزولی به خود گرفت. وضعیت معاملات در بورس اوراق بهادار شاخصی است که به خوبی نگرانی فعالان اقتصادی را از چشم‌اندازهای کنونی اقتصاد و احتمال بروز رکود نشان می‌دهد.

مقابله با بحران در اقتصاد ایران

در شرایط موجود و با توجه به چالش‌های پیش روی اقتصاد کشور در عرصه داخلی و خارجی، باید در صدد مدیریت بحران برآییم؛ واقعیت‌ها را نادیده انگاشتن و صورت مساله را پاک کردن، دوايي بر دردهای اقتصاد ایران نخواهد بود. سیاست‌گذاری صحیح اقتصادی در چنین شرایطی، قبل از هر چیز، تدوین و اتخاذ سیاست‌هایی برای مهار تهدیدات و چالش‌های پیش رو و حداقل نمودن هزینه‌های بحران است.

کاهش درآمدهای نفتی دربردارنده هشدار برای بودجه دولت می‌باشد؛ با توجه به کاهش درآمدهای نفتی، اعمال سیاست‌های سختگیرانه مالی برای دوره پیش رو و عدم تخطی از انضباط مالی، یک ضرورت اساسی است.

کشور تاثیر می‌گذارد و به تبع آن بر حساب جاری، حساب سرمایه و تراز پرداخت‌ها اثر خواهد گذاشت. این وضعیت، قیمت کالاهای وارداتی را افزایش می‌دهد و به تبع آن میزان واردات کاهش می‌یابد؛ اما از آن جا که قسمت عمده‌ای از واردات را ورود کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای تشکیل می‌دهد، از این کانال نیز تولید با مشکل مواجه خواهد شد و ضمن افزایش هزینه‌های تولید داخلی و به تبع آن تورم، رکود را هم در پی خواهد داشت و احتمالاً از این مسیر بار دیگر وضعیت رکود تورمی تشدید خواهد شد. یکی از راهکارهای مقابله با این وضعیت این است که فهرستی از کالاهای وارداتی کشور تهیه شود و این فهرست به ۳ گروه کالاهای ضروری، نیمه ضروری و لوکس تقسیم‌بندی گردد. از آن جا که توقف یا کاهش واردات کالاهای لوکس و نیمه ضروری تاثیر چندانی بر زندگی مردم نخواهد داشت، با وضع مالیات مناسب بر آن کالاهای هم منبع درآمدی برای دولت پدید می‌آید و هم با کاهش هزینه‌های ارزی واردات (در اوضاع نامناسب ارزی)، از خروج ارز و بنابراین فشار مضاعف بر اقتصاد کشور، جلوگیری خواهد شد.

تاثیر بر بازار بورس و سهام تهران

در پی بحران مالی جهانی و افت قیمت‌های جهانی محصولات نفتی و فلزات اساسی، بورس کشور هم دچار رکود خاصی شد. در واقع از اواخر مردادماه عملاً نشانه‌های رکود در بازار سهام کشور نمایان شد و موجب

تازه‌های نشر آبی

ایران بر ترازگاه
سرنوشت فریفت
فریدون پورمحمدی

باراک اوباما
Barack Obama

مشکل بحران ارزی و تورم
در اقتصاد ایران

سروان واکا
تلاش آمریکا برای سلطه بر جهان
نوام چامسکی

اقتصاد ایران
در شرایط بحران

ایران در شرایط بحران

تلفن: ۸۸۸۴۳۵۲۵ شماره: ۱۰۹ / ۵۳ (جدید) نشر آبی: تهران، خیابان کریمخان زند، شماره ۱۰۹ / ۵۳ (جدید)